

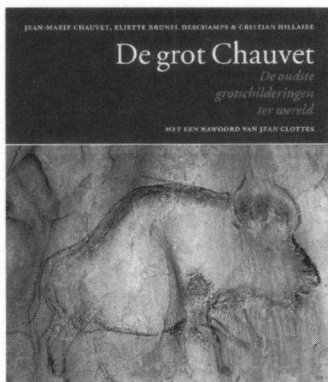
Prehistorische zoogdieren

Nog zo'n mooi kijk- en leesboek is 'De grot Chauvet'. Dit boek is gewijd aan de ontdekking van de oudst bekende grotsschilderingen ter wereld, nota bene in een streek die bijkans platgelopen wordt door toeristen, de franse Ardèche. Het zijn vooral de 93 kleurenfoto's die het boek meer dan de moeite waard maken. Verbluffend is de detaillering van een aantal schilderijen. Enkele paardekoppen zijn bijna fotografisch weergegeven, met ogen, mond, manen, en dieptewerking door aangebrachte schaduwen. Het is haast niet voor te stellen hoe men zulke tekeningen, zo'n 30.000 jaar geleden, bij het licht van fakkels met houtskool en rode oker op de wanden kon aanbrengen.

De beschrijving van de ontdekking van de betreffende grot leest als een spannend jongensboek. De drie ontdekkers hielden de vondst de eerste dagen geheim, om alles zo te regelen dat de grot van meet af aan goed beschermd zou worden. Het is vooral van belang om de bodem intact te houden, zodat die systematisch kan worden onderzocht en afgegraven. Publiek zal er dus niet worden toegelaten. Gelukkig bracht men wel snel dit boek uit, zodat iedereen er toch van kan genieten. Helaas is de tekst hier en daar wat slecht verzorgd; dat zou aan de vertaling kunnen liggen. Zo werd de houtsoort 'Scotch pine' (grove den) letterlijk vertaald in Schots dennehout. Dat suggereert dat de toenmalige bewoners van de Ardeche eerst hout uit Schotland gingen halen om er daarna fakkels van te maken voor in hun grot...

Het aantal afgebeelde soorten (op een uil na allemaal zoogdieren) is aanzienlijk; gezien de nauwkeurigheid van de afbeeldingen moeten de tekenaar (men denkt dat de

BESPREKING BOEK

meeste schilderijen door één groot kunstenaar gemaakt zijn) ze alle uit eigen ervaring hebben gekend. Het is haast onvoorstelbaar welke soorten er toentertijd in Frankrijk naast elkaar voorkwamen: mammoeten, hollenberen, leeuwen, panthers, paarden, rendieren, neushoorns, reuzenherten, steenbokken, bizons en oerosen. De grot werd waarschijnlijk niet gebruikt om er te wonen; wel overwinterden er (vóór de tekenaar kwam) veel hollenberen, waarvan de schedels en botten, en de nagelkrassen op de muren, overal te vinden zijn. Een prachtig boek, gevuld met de oudste afbeeldingen van zoogdieren ter wereld.

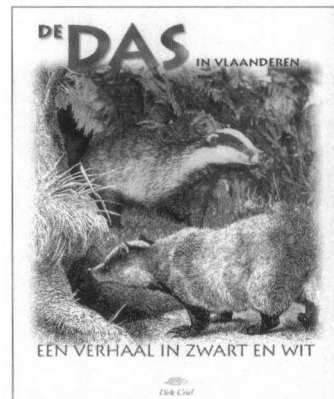
Jaap Mulder

Jean-Marie Chauvet, Eliette Brunel Deschamps & Cristian Hillaire, 1998. De grot Chauvet. 120 pagina's, 93 kleurenfoto's. Prijs f 89,90. Uitgeverij Jan van Arkel, Utrecht. ISBN 90 6224 396 7.

De das in Vlaanderen

Eind vorig jaar verscheen een prachtig lees- en kijkboek over de das in Vlaanderen, geschre-

ven door Dirk Criel, met (archaeologische) bijdragen van Anton Eryvynck. Mensen die alleen geïnteresseerd zijn in biologische gegevens over de das hoeven dit boek niet te kopen, maar het is een absolute must voor een ieder die belang stelt in de geschiedenis van de das, de fabels over hem, de dassenjacht en -bestrijding, het 'gebruik' van de das (kwasten, recepten etc), de desastreuze effecten van de bestrijding van hondsdolheid met gas vroeger, en die van het verkeer en de inrichting van het landschap tegenwoordig. Uiteraard besteedt Dirk, als dassenbeschermers van het eerste uur, ook aandacht aan de recente beschermingsmaatregelen en de langzaam veranderende houding ten opzichte van de das. Het is jammer dat dat nog niet heeft geleid tot een toename van zijn verspreiding; de das komt in Vlaanderen nog uitsluitend langs de zuidgrens voor, in vier gebieden, van west naar oost de Vlaamse Ardennen, de omgeving van het Meerdaalwoud ten oosten van Brussel, Zuid- en Midden-Limburg en de Voerstreek. Alleen in de laatste twee gebieden lijkt zijn voortbestaan ver-

zekerd. Maar Vlaanderen biedt zoveel mogelijkheden voor de das!

Het boek is prachtig geïllustreerd met kleurenfoto's, oude zwart-witfoto's en gravures, diagrammen en kaarten, en het bekijken van de platen alleen al is een heerlijke bezigheid. Te hopen valt dat het verschijnen van het boek (een uitgave van de provincie Limburg, Hasselt, de Stichting Leefmilieu, Antwerpen en de Uitgeverij Marc Van de Wiele, Brugge) een stimulans is voor de bescherming van de das in Vlaanderen.

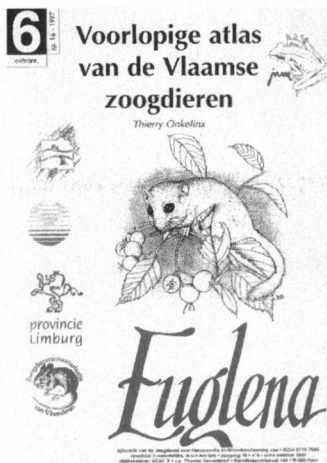
Jaap Mulder

Dirk Criel, 1997. De das in Vlaanderen, een verhaal in zwart en wit. 121 pag. ISBN 90 6966 116 0.

Voorlopige atlas van de Vlaamse zoogdieren

In februari was het zover, op de (belgische) VZZ-dag in Antwerpen werd de 'Voorlopige atlas van de Vlaamse zoogdieren' ten doop gehouden. Een magnifiek werk waarin waarnemingen van zoogdieren in Vlaanderen vanaf 1986 zijn opgenomen. De zoogdienwerkgroep van de JNM (Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming) wist in korte tijd 21.600 waarnemingen bij elkaar te sprokkelen. De atlas vormt een tussentijdse uitgave waarin de balans wordt opgemaakt van de resultaten tot 1998 en is het uitgangspunt voor het vullen van witte plekken. Het doel is om rond het jaar 2000 een definitieve atlas van de Vlaamse zoogdieren uit te geven.

In de voorlopige atlas wordt per soort de actuele verspreiding op basis van 5x5 km-hokken weergegeven, waarbij onderscheid wordt gemaakt in zekere, relatief zekere en braakbalgegevens. Alle soortgroepen worden systematisch behandeld, inclusief de zeehonden en walvisachtigen.

Door de heldere, duidelijke kaarten is snel een indruk te krijgen van de verspreiding van de verschillende soorten. In de begeleidende tekst wordt kort ingegaan op de soortskennmerken, het biotoop en het voorkomen in Vlaanderen. De indeling is niet altijd even consequent, soms wordt ook de 'status' in Vlaanderen gegeven of de jachtwijze, maar niet storend.

De atlas is opgedragen aan Franky Bonne, die een van de stuwende krachten achter de atlas was. Het is een aanrader voor een ieder die, professioneel dan wel als amateur, geïnteresseerd is in zoogdieren in Vlaanderen; maar dan ook wel waarnemingen insturen!

Maurice La Haye

Extra uitgave Euglena, jaargang 16, 1997. Aan te vragen bij het JNM Secretariaat, Kortrijksepoortstraat 140, 9000 Gent, België.

Dieren in het Neolithicum

Vorig jaar oktober promoveerde Jørn Zeiler aan de Rijksuniversiteit Groningen op een archeologisch onderzoek aan de dierlijke botresten van een drietal neolithische vindplaatsen uit West- en Midden-Nederland. Centraal in het proefschrift staat de vraagstelling naar de ontwikkeling van jacht en veeteelt in het gebied,

de verschillen tussen de nederzettingen en de vraag of de bewoning permanent of seizoensgebonden was.

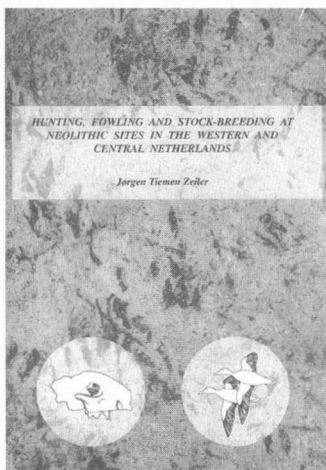
De onderzochte nederzettingen (Swifterbant, Hazendonk en Kolhorn) dateren van circa 4300 tot 2000 voor Christus. Ze lagen alle in een relatief natte omgeving, waardoor ze verschillen van gelijktijdige woonplaatsen op de hogere gronden. Het begin van de onderzochte periode valt kort na de introductie van akkerbouw en veeteelt in het gebied. Jacht en visserij zijn dan dominant aanwezig. Terwijl op de hogere gronden het belang van de jacht snel afneemt blijft deze in de nattere gebieden gedurende de hele periode een belangrijke rol spelen.

Archeologisch onderzoek op zich heeft tot doel te komen tot een reconstructie van het dagelijks leven van groepen mensen in het verleden. Het hiervoor gebruikte materiaal bestaat uit diverse groepen, waaronder het slachtafval dat door mensen is achtergelaten op de bewoningsplek. Dit materiaal kan niet alleen dienen ter beantwoording van archeologische vraagstellingen, maar geeft ook een beeld van het voorkomen van diersoorten in het verleden in de omgeving van het nederzettingsterrein. Archeologische vindplaatsen zijn meestal goed gedateerd en door onderzoek van plantenresten (pollenkorrels en macroresten), het botmateriaal zelf en door bodemonderzoek kan een betrouwbaar beeld van het voormalige landschap verkregen worden. Informatie omtrent kleinere zoogdieren (muizen) is verkrijgbaar uit het onderzoek van zeefmonsters.

Het proefschrift toont ons een beeld van een rijke natuurlijke omgeving met een grote variatie aan zoogdieren, vogels en vissen. Om tegenwoordig in het wild beren of elanden te zien moet je honderden kilometers rijden, toen kwamen ze ook in het laagland van Nederland gewoon voor.

Resten van bevers en otters werden in grote getale gevonden; ze werden bijkbaar zowel voor de vacht als voor voedsel gevangen. Nu zijn ze samen met de wilde kat ook uit Nederland verdwenen (de bever is wel weer terug, maar niet op eigen kracht) en ook de boommarter is geen alledaagse soort. Van de kleinere soorten zoogdieren is de noordse woelmuis vermeldenswaardig. De mariene invloed op de vindplaats Kolhorn blijkt uit soorten als gewone en grijze zeehond en de bruinvis. Een opmerking mijnerzijds heeft betrekking op de bunzing. In het proefschrift, alsook in vrijwel alle andere archeologische publicaties, worden de botresten van middelgrote marterachtigen automatisch toegeschreven aan de bunzing. Tot in de vorige eeuw kwam in grote delen van Europa echter ook de Europese nerts voor. Het postcraniale skeletmateriaal van bunzing en nerts is voor zover mij bekend niet van elkaar te onderscheiden. Dit betekent dat alleen niet al te gefragmenteerd schedelmateriaal met zekerheid is toe te schrijven aan een van beide soorten. Al het overige skeletmateriaal, met name indien afkomstig van woonplaatsen in een natte omgeving, moet dan beschreven worden als afkomstig van bunzing of nerts. De nerts is in Nederland nog niet met zekerheid aangetoond in archeologische context. Het materiaal van de neolithische vindplaats Vlaardingen bevat mogelijk schedelresten van nertsen. Dit materiaal is echter momenteel zoek en hierdoor niet beschikbaar voor nader onderzoek.

Archeologisch onderzoek levert niet alleen een beeld op van de vroegere verspreiding van zoogdieren en de toenemende menselijke invloed daarop. Ze toont ons ook een beeld van de van nature aanwezige zoogdieren en de landschappen waarin deze voorkwamen. Dergelijke gegevens kunnen gebruikt worden bij het

beheer van grootschalige natuurgebieden. Dit betekent dat publicaties als deze ook voor niet-archeologen de moeite van het lezen waard zijn.

Rob Koelman

Jørgen Tiemen Zeiler, 1997. *Hunting, fowling and stock-breeding at neolithic sites in the western and central Netherlands*. Groningen. 211 pag. ISBN 90-9010914-5. Dit proefschrift is te bestellen bij ArchaeoBone, Vakgroep Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen, tel. 050-3636726, fax 050-3636992 (NL). Prijs f 45,-.

Mammifères sauvages d'Europe

De boeken over zoogdieren kan je in grote lijnen indelen in twee types. Er zijn enerzijds de determineerwerken met van elke soort een afbeelding en korte beschrijvende tekst. Anderzijds zijn er de monografieën die uitgebreid ingaan op één diersoort waarbij zowat niets onbesproken blijft.

Het boek van Robert Hainard, 'Mammifères sauvages d'Europe', hoort duidelijk niet thuis in één van deze twee groepen zoogdierboeken. Het verscheen voor het eerst reeds in 1948 - in twee delen - en werd nu in één deel van 736 blz. heruitgegeven. Door zijn

opzet sluit het aan bij een traditie van gidsen waarbij ook de vogelgidsen van Géloudet passen.

Hainard, geboren in 1906, is in de eerste plaats een kunstenaar die zich toelegt op het weergeven van dieren in hun biotoop. Misschien meer nog dan een foto kan een schets of aquarel de essentie van een dier weergeven. Met enkele rake trekken slaagt hij er bijna steeds in om een dier perfect weer te geven: de indringende blik van een vos, een gezellige dassenfamilie in de schemer op de burcht, de gebogen vorm van een wegvlochtende marter, ... soms zijn het slechts een paar lijnen! Het boek bevat geen tekeningen die het bijvoorbeeld haarfijn het onderscheid tussen de verschillende soorten spitsmuizen duidelijk maken.

Hainard trok, vaak in primitieve omstandigheden, Europa rond om overal de dieren in hun natuurlijke omgeving te observeren en te tekenen. In Oost-Europa klom hij op hoogzitten om er wolven en beren te zien, in Spanje hield hij de wacht in een boom om een pardel lynx te kunnen observeren, langs de Rhône lag hij nachten op de loer om toch maar een glimp van een otter op te vangen. Door de jaren heen observeerde hij aldus ook de teloorgang van de natuur overal in Europa.

Hainard tekent niet alleen mooi, hij beschrijft daarenboven met een vlotte pen de verschillende soorten. De tekst is nergens een toonbeeld van een mooi gestructureerd geheel en een lijn moet je in de verschillende beschrijvingen niet zoeken, het is eerder een opeenstapeling van losse waarnemingen. Ondanks het feit dat er in de loop der jaren heel wat aangevuld werd vind je in het boek geen overzicht van de huidige wetenschappelijke kennis over de verschillende soorten. Ook een schedeltabel moet je er niet in zoeken. Het boek bevat echter een schat aan

waarnemingen die ons een diersoort goed leren kennen.

Is de tekst bij veel soorten bijzonder summier - zoals bij de verschillende vleermuizen - voor andere soorten daarentegen is de beschrijving erg royaal. Met Hainard deel ik alvast de voorliefde voor de roofdieren in het algemeen en de das in het bijzonder. "Quel bonheur, lorsque le soleil décline et qu'on est rassasié de travail, de poser ses outils, d'enfourcher son vélo. Puis de dévaler dans les feuilles mortes, s'asseoir sur la terre humide, la joue et l'épaule contre un tronc. Confondu dans la nature, on laisse son âme se répandre dans le bois, en une détente des sens pleine de vigilance, en

attendant que la forêt s'incarne en une être velu, soufflant et circonspect. (...) Une tête rayée apparaît dans la pénombre du terrier, flaire tout autour de l'ouverture, hésite, avance, recule, disparaît, réparaît. Le blaireau enfin se coule dehors avec précaution." (p 262)

Dit is duidelijk geen wetenschappelijke beschrijving en er horen alvast twee bedenkingen bij. Ten eerste: Hainard had het geluk te wonen in een streek met nog veel dassen zodat hij 's avonds steeds kon gaan observeren en ten tweede: het gebruikte frans is niet steeds even eenvoudig... Naast het beschrijven van de soorten kan Hainard het ook niet laten hier en daar te filosoferen over de

natuur en de plaats van de mens in die natuur.

Rik Desmet

Robert Hainard, 'Mammifères sauvages d'Europe' is een uitgave van Delachaux et Niestlé (1997), ISBN 2-603-01069-7

ROBERT HAINARD

Mammifères sauvages d'Europe

delachaux
et niestlé

Brochure boommarter

De Werkgroep Boommarter Nederland van de VZZ (WBN-VZZ) heeft met subsidie van Staatsbosbeheer, de Zuid-Hollandse Milieufederatie en het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij een kleurenbrochure over de boommarter gemaakt. De brochure gaat in op de levenswijze, het voedsel, de bedreigingen en de verspreiding in Nederland. Door een ingenieus vouwschema moet er een beetje gezocht worden naar alle informatie; net zoals het is om een echte boommarter te zien te krijgen. De brochure is te verkrijgen bij de WBN, Tony Offermansweg 6, 1251 KJ Laren.

Ook de poster over de herkenning van onze inheemse marterachtigen (m.u.v. das en otter) zoals die in Zoogdier 8(2) stond afgebeeld, is nog verkrijgbaar. U krijgt hem toegestuurd als u f 10,- overmaakt naar gironummer 3652445 ten name van D. Klees te Duiven, onder vermelding van marterposter WBN.